

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Viborg Domkirke

1867-1876

Historie

VIBORG DOMKIRKE

VIBORG DOMKIRKE

nedrevet og genrejst
fotografier 1863-1876.

Af Jens Velle

Forlaget hikuin 1976

**VIBORG DOMKIRKE – NEDREVET OG GENREJST
FOTOGRAFIER 1863–1876**

Udgivet af
Forlaget hikuin, Moesgård, 8270 Højbjerg

En tilsvarende udgave er udgivet af
Viborg Domkirkes Forlag, Viborg, 1976

Bogen er trykt hos

F. V. Backhausens Eftf. a/s, Viborg Stiftsbogtrykkeri, Viborg, 1976

Papir: 150 g matkrideret Ikonorex fra C. C. Winthers Eftf., Brabrand

Sats: 8 og 10 pkt. Garamond

Klicheer: Odense Reproduktion

Indbinding: Rounborgs bogbinderi, Holstebro

© Jens Velløv

ISBN 87-87270-06-4

I de 13 år – fra 1863 til 1876 – som ombygningsarbejderne ved Viborg Domkirke varede, blev der optaget en række fotografier, som mere end noget andet samtidigt dokument lader de gamle mure træde frem i deres skrøbelige skønhed. Fotografierne blev straks spredt for alle vinde. Negativerne, såkaldte »våde kolloidum-plader«, synes i dag gået tabt, men originale aftryk er fra tid til anden indgået til arkiver og museer, så vi i dag nok har kendskab til alle de optagelser, der er foretaget af den gamle kirke. I det følgende vil optagelserne blive reproduceret efter det bedste kendte aftryk. Kvaliteten af fotografierne svinger, ved de bedste nærmer vi os kunst, andre vil vi derimod i dag betegne som registreringsfotos, mens nogle er taget som rent personlige mindebilleder fra besøget ved den store byggeplads. Set under ét giver de et indtryk af bredden af den fotografiske kunnen i perioden, efter at opfindelsen havde trådt sine barne-sko.

De tidligste fotografier

Allerede få måneder efter, at Daguerre den 19. august 1839 havde solgt sin opfindelse til den franske stat, viste de første »daguerreotypister« sig i Danmark. Men først i løbet af 1850'erne blev fotografiske optagelser bragt i anvendelse til en mere bevidst gengivelse og fastholdelse af arkitektoniske motiver, gadebilleder m. v. Dette skyldes ikke mindst de forbedrede muligheder for reproduktion af et givet motiv. I 1850 lanceredes nemlig albumin-papiret, der gjorde det muligt at kopiere negativpladeoptagelserne, som nu havde afløst/suppleret Daguerres éngangs-positiver, på en både kvalitetsmæssigt tilfredsstillende og alment anvendelig måde. De lysfølsomme stoffer indeholdes efter denne metode i en hinde af albumin (æggehvide), som dækker kopierings-råpapiret. Anvendelsen af albuminkopier, der får en karakteristisk brun tone, var almindelig fra 1850'erne helt op mod århundredskiftet. Negativerne bestod derimod kun i den tidlige del af perioden – fra 1851 til omkring 1880 – af de ovenfor nævnte våde kolloidum-plader. Glaspladen overgydes her med et tyndt lag kolloidum iblandet jodkalium. Lige inden eksponeringen dyppes pladen i en sølvnitratopløsning. Bagefter fremkaldes i pyrogallol, eddikesyre eller jernsulfat, og endelig fikseres i en opløsning af natriumthiosulfat. Hele processen skulle foregå i løbet af fra to til tyve minutter, alt efter vejret, da hinden hurtigt tørrede og udskilte krystaller. Kopierne fremtrådte i øvrigt som kontaktaftryk, der ofte kunne være forbausende store. Ryes billeder fra 1863, hvorom mere senere, var således over 30 cm på den bredeste led.

Fotograferne

Indtil Det kgl. Bibliotek for få år siden startede indsamlingen af oplysninger om ældre fotografer og deres arbejder, var kendskabet til emnet meget sporadisk. Det var vanskeligt at få overblik over de enkelte fotografers arbejdsområder, blandt andet fordi kildematerialet om dem var spredt: avisernes annoncestof, samtidige fototidsskrifter m. v. Hertil kommer, at fotograferne i periodens begyndelse oftest rejste rundt og ikke sjældent gik over til andre erhverv, mens deres negativsamling blev overtaget af andre, som herefter signerer de ældre optagelser. Et fotografnavn på et billede betyder således ingenlunde altid, at dettes optagelsestidspunkt kan fastsættes nøjagtigt¹).

Rækken af fotografer, der arbejdede ved den gamle Viborg-katedral i dennes skæbneår, er vel ikke lang, men deres nu over 100 år gamle resultater er uvurderlige for forståelsen af, hvad det var, man fratog den danske arkitektur ved kirkens nedbrydning. Optagelserne fastholder nemlig endnu murenes århundredgamle liv på en måde, som hverken samtidige tegninger eller beskrivelser har magtet. Desuden repræsenterer de mange oplysninger af antikvarisk art, hvis værdi er svær at overvurdere ved studiet af den oprindelige kirkes bygningshistorie.

Det naturlige ville have været, om det blev byens fotografer, der forevige den kirken i dens gamle skikkelse, men af flere grunde blev det særligt udenbys fotografer, der kom til at spille denne vigtige rolle. Først og fremmest fandtes der i denne periode ikke mange fotografer i Viborg – i 1860'erne har vi blot kendskab til 5 – og deres produktion har ikke sat sig prægnante spor blandt vore tidlige topografiske fotos, svarende til for eksempel Tønnies' i Ålborg og Fritz' i Århus.

Fotograferingen starter

Det fotografiske arbejde ved Viborg Domkirke indledtes i foråret 1863, hvor stiftsprovst Welding skrev til den kendte københavner-fotograf Jens Petersen²) med et tilbud om at lave en serie billeder i kirken. Denne kunne imidlertid ikke påtage sig opgaven, men henviste til »Rye i Odense«³). Denne Rye med fornavnene Carl Edvard Emil, født i 1820, var en erfaren fotograf, som netop havde flyttet sit atelier fra Århus, hvor det blev overtaget af en anden af århundredets store fotografer, maleren Andreas Fritz, som også kom til at fotografere i Viborg⁴). Fra Rye fik Welding svar pr. telegraf den 11. maj 1863: »Jeg har kun et Par Dage til Disposition, vil levere 8 a 12 forskellige Situationer af Kirken ud og indvendig, 4 af hver for 150 Rdl. Svar venligst strax«⁵). Rye blev antaget.

Han kom til byen i løbet af måneden og fotograferede kirken ude og inde. Fem af billederne var så tilfredsstillende, at Kirkeinspektionen sendte dem til kongen, Frederik VII, som 24. juli lader Cabinetssecretair Trap svare: »I Overensstemmelse med det af den ærede Inspection for Viborg Domkirke i Skrivelse af 25de forrige Maaned yttrede Ønske har jeg allerunderdanigst forelagt Hans Majestæt Kongen de 5, ved bemeldte Skrivelse indsendte, photographiske Plancher, forestillende Viborg Domkirke i dens Tilstand forinden den paabegyndte Restauration, hvilke Inspectionen har anholdt om tilladelse til at aflevere Hans Majestæt. I den Anledning har jeg, ifølge Allerhøieste Befaling, den behagelige Pligt, at meddele, at Hans Majestæt allernaadigst har behaget, at modtage de fremsendte Plancher, og med særdeles Naade paaskjønner den Omsigt og den Opmærksomhed for Allerhøistsamme, som Inspectionen har lagt for Dagen ved Optagelsen og ved Indsendelsen af disse interessante Mindeblade«⁶).

De 5 fotografier til Frederik VII synes at være gået tabt, måske under Christiansborgs brand 1884⁷), men på en række arkiver og museer er op gennem årene indkommet supplerende aftryk med Ryes stempel, hvorefter fremgår, at han ikke blot lavede 5 optagelser, men 7. De 2 ekstra består af et noget rystet billede af det nordre vesttårn, samt en ekstra optagelse af kirkens indre set mod vest. De 7 optagelser, der i dag kan tilskrives fotograf Rye, er således følgende⁸):

- 1) Kirken set fra syd. Rye har stået i tårnet til Søndre Sogns kirke. Barokpræget på Domkirken er ypperligt indfanget (billede 1).
- 2) Kirken set vestfra med Stallknechts rådhus fra 1728 i forgrunden. Kirkens flade tårn-kalotter skyldes samme arkitekt (billede 2).
- 3) Kirkens apsis set fra sydøst. Nederst tegner kvadermuringen sig skarpt, mens man øverst aner de tilmurede vinduer i forhøjningen af tegl (billede 3).
- 4) Kirkens nordre vesttårn set fra nord. Optagelsen er let rystet, men giver på ypperlig vis et indtryk af murværkets sammenflikkede tilstand (billede 4).
- 5) Kirkens indre set fra vest. Stallknechts overkalkning i forbindelse med et velafstemt barok-interieur er mesterligt indfanget af Rye. Da man i 1860'erne ikke havde fundet frem til en metode til at reproducere fotos som klicheer, er denne og den følgende optagelse blevet gengivet som litografisk fremstillede plancher i professor Høyens behandling af Viborg Domkirke i »Danske Mindesmærker« (billede 5).
- 6) Kirkens indre set fra øst. Negativpladens størrelse har gjort, at hele rummet fra teglgulv til hvælvtop er vist fyldt med kirkens rige inventar (billede 6).
- 7) Denne optagelse er næsten identisk med foregående. Aftrykket, med en lidt anden beskæring, er opklæbet på karton med påtrykt tekst: »Viborg Domkirke indtil 1863 Photographie af E. Rye« (billede 7).

Med disse 7 optagelser er det lykkedes Rye at indfange den gamle kirkebygningens væsen på en måde, som lader dem indgå blandt de mest fremragende arkitektur-fotografier, vi har overleveret fra forrige århundrede. Særligt de 3 første udendørsoptagelser er bemærkelsesværdige. Fra tre vinkler viser han os Katedralen, som ingen kunstner før han har gjort. Endnu i det efterfølgende århundrede ser vi, at fotografierne gang på gang vælger samme standpunkt for deres optagelser, som Rye havde udvalgt, men det var nu en helt anden kirke, de stod overfor.

Frederik VII's indsats

Den 30. juli besøgte Frederik VII Viborg og indledte de antikvariske undersøgelser af kong Erik Klippings grav, som i dagene efter fortsattes af arkæologen Worsaae⁹). Den 3. august er »Det særlige kirkesyn« samlet i kirken, som nu indvendig står afklædt de mange pudslag, mens »Gulvet i Langhuset er brudt op og den oprindelige Grundflade igjen tilveiebragt«¹⁰). Efter at det forhøjede gulv i tværskibet i løbet af måneden er nedbrudt, fotograferes der på ny, men denne gang af en lokal fotograf: Moritz Elsass.

Hvem der tog initiativet til disse optagelser, véd vi ikke. Ingen af de breve og notater, som de mange kulturhistorikere udfærdigede i de hektiske augustdage 1863, indeholder noget om fotografering. Men vi véd, at optagelserne – 6 stk. – af Kirkeinspektionen blev sendt til kongen, ligesom Ryes få måneder ældre optagelser. Af Traps svarbrev 27. oktober kan følgende citeres: »Efter at jeg allerunderdanigst har forelagt hans Majestæt Kongen de 6 Plancher – forestillende Partier af Viborg Domkirke efterat Kalkpudsen er borttaget og en stor Deel foretaget til Restauration af Kirken til dens oprindelige Form – hvilke den ærede Kirkeinspektion har tilstillet mig ...«¹¹). Heller ikke disse 6 optagelser, sendte til kongen, eksisterer mere⁷), men et komplet sæt findes på Viborg Stiftsmuseum (VSM 4413), mens et andet er indkommet til Nationalmuseet allerede 17. september 1863, hvor vi i protokollen under nr. 520 finder følgende indført: »Overleveret af Professor N. Høyen som foræring fra Kirkeinspektionen i Viborg: 11 større og mindre af E. Rye tagne fotografier af V.D.s Ydre (3 Bl.) og Indre (8 Bl.)«.

Af de her opregnede 11 optagelser er de 5 rigtignok Ryes tidligere nævnte, mens de resterende 6 i virkeligheden er de af Elsass i august/september optagne¹²). Kvaliteten af disse 6 indendørs-optagelser kommer langt fra op på siden af Ryes lidt ældre fotografier, men deres antikvariske interesse er mindst lige så stor.

Her har vi en mulighed for at følge Høyen i hans begejstring, som den udtrykker sig ved synet den 3. august 1863: »Med Hensyn til den architectoniske Virkning og Betydning, da er Forventningen ingenlunde skuffet, men snarere overbudt af Virkeligheden saaledes, som den nu viser sig. Det storladne smukke Forhold, den Eenhed, som gaaer igjennem det Hele, og som ikke noget Andet af vore større kirkelige Monumenter kan vise Magen til; den Nethed og Skarphed, hvormed de smykkende Led ere udførte, den Simpelhed, som paa samme Tid gaaer igjennem alt, hvad der henhører til Rrydelse og som svarer saa godt til det haarde Bygningsemne, alt dette retfærdiggjør paa det fuldstændigste vort Udsagn ved det forrige Syn. Men dengang måtte det mere fremgaae af Slutningen fra de Enkeltheder, som dengang vare eller kunde blive blottede, medens nu hele Sammenhængen ligger tydelig for Alles Øiene«¹³).

Elsass' 6 optagelser (billede 8–13) bringes her efter aftrykkene på Viborg Stiftsmuseum, bortset fra billede 12, hvor Nationalmuseets tryk er noget skarpere. Dette har desuden bag på et notat – sikkert af Høyen – som fortæller lidt om de problemer, fotografen blev udsat for under arbejdet: »Den nordre Korsfløi i Viborg Domkirke med det tilstødende Kjelds Capel, efterat Gulvet er bragt ned til det oprindelige Niveau og den tilmurede Port fra Korsfløien til det nordre Sideskib gjenaabnet. – De betydelige Skjevheder i Billedet hidrører fra, at Pladsen ikke tilstedede at anbringe Apparatet i behøring Afstand fra Gjenstanden«. Først år 1900 fremkom gode vidvinkellinser.

Nedbrydningen fortsætter uden fotografering

I tiden efter at Elsass havde fotograferet i domkirken, blev der opstillet stilladser i bygningens indre, og nedbrydningen af murværk og hvælv blev fulgt af genopbygning. Fotografier optaget med antikvarisk formål foreligger ikke, bortset fra et enkelt fra 1876. Den hektiske start i 1863 med de forholdsvis mange arkæologiske undersøgelser – delvis foranstaltet af Frederik VII – blev ikke fulgt op. Det er i denne forbindelse typisk, at det næste fotografi, vi kender, er en lejlighedsoptagelse fra grundstensnedlæggelsen til det nye alter den 2. december 1864. Under flagsmykkede stilladser ses biskop Laub og kong Kristian IX. Ansigterne på de fornemme mænd med høje hatte er stærkt retoucheret. Fotografen var Ludvig Luplau, som arbejdede i Viborg i begyndelsen af 1860'erne. Han rejste senere til Amerika. Og om hans virke véd vi yderst lidt¹⁴). Billedet her (billede 26) findes på Viborg Stiftsmuseum (VSM 7364). Det er oplæbet på karton påtrykt: »Høitideligheden i Viborg Domkirke d 2 Dcbr 1864 L. Luplau«.

Det genrejste fotograferes

I 1866 stod østenden af kirken færdig, og fotograferne kunne benytte lejligheden til at vise dette nye stykke arkitektur. Fra Århus kom i 1868 I. F. Dresler, som optog en række teknisk fremragende billeder, hvor vi ser apsis, kor og tværskib stå nyopført, mens stilladserne i langhuset vidner om de fortsatte nedbrydninger. Så vidt man kan se af det overleverede materiale, har Dresler ansvaret for 4 optagelser, hvoraf den ene er fra krypten, mens de andre viser det fuldførte østafsnit fra SØ, Ø og NV (billede 14–17). Fotografierne blev solgt opklæbet på karton med trykt tekst for neden, for eksempel: »Viborg Domkirke efter Restaurationen (Seet fra Sydøst 1868)«, hvorunder: »J. F. Dresler. Aarhus« i blindtryk. Foran bygningen ses på denne optagelse 5 stenhuggere opstillet i arbejde mellem ikke færdighuggede kvaderblokke og bunker af stenaffald fra tilhugningen. Billedet fra nordvest viser derimod foran kirken Stænderhuset, en rest af det middelalderlige augustinerkloster, som blev nedbrudt 1873. Kryptbilledet er et helt lille mesterværk, som i utallige affotograferinger er blevet benyttet til bogillustrationer lige til i dag, let genkendelig på solstriberne fra syd, som tegner lyse pletter på det tegllagte gulv. Billederne kunne i øvrigt købes på stedet. I »Illustreret Reisehaandbog« redigeret af P. V. Grove læses i førsteudgaven fra 1870: »Fortrinlige Fotografier af Kirken og Dele af den (3 á 6 Mk.) faaes hos Pladsmanden.«

Dresler startede sin fotografvirksomhed i 1865¹⁵⁾ som kompagnon til maleren og fotografen Andreas Fritz, der i foråret 1863 havde overtaget E. Ryes atelier i Århus, da denne rejste til Odense. Dette har senere forårsaget en del forvirring med hensyn til de forskellige Viborg-fotografiers datering og proveniens, idet Fritz vitterligt også nævnes som havende fotograferet i byen i denne periode. Således finder vi i Viborg Stifts Folkeblad under 14.12.1869 følgende annonce: »Til Julegaver anbefales A. Fritz's Photographier fra Viborg og Hald-Egnen, af Domkirken, Krypten etc. á 1 Rdl. hos Niels Christensen«. Vi har dog ikke overleveret Domkirke-billeder med Fritz' stempel, så mon det ikke drejer sig om de ovenfor omtalte fotografier af kompagnonen Dresler fra året før? Derimod findes 3 optagelser af Fritz fra 1869 af byen set østfra over søerne med Domkirkens genopførte østdel ragende op over de omgivende tage. Vesttårnene er endnu ikke rejst. Af de tre optagelser, som findes på Det kgl. Bibliotek, gengives her det ene (billede 28). Det er opklæbet på karton med påtrykt: »A. Fritz, Aarhus. Eneret«¹⁶⁾. Til sammenligning kan herefter passende vises et andet fotografi af byen fra 1876, det år Domkirken blev genindviet. Vesttårnene var da fuldførte,

mens derimod tårnet på Søndre Sogns kirke ses under ombygning (billede 29). Fotografen er Chr. Wismer fra Helsingør¹⁷).

4 amatøroptagelser

I 1868 havde kirken besøg af en helt anden slags fotograf, den ivrige og dygtige stereoskop-amatør Israel B. Melchior, en broder til H. C. Andersens velynder. Han optog fra 1861 og frem en lang række stereoskop-billeder på sine rejser i ind- og udland. På Lokalhistorisk Arkiv i Viborg er bevaret fire dobbeltoptagelser opklæbet på de typiske aflange kartoner. Aftrykkene, der enkeltvis måler 7,5×7,5 cm, er langt fra så skarpe som Dreslers optagelser fra samme år, men motivvalget er et andet. Det ene viser det nye korparti tæt på (billede 18), mens de tre andre (billede 19–21) viser den rest af den gamle kirke, som endnu stod mod vest med bunker af nedbrydningsmateriale i forgrunden¹⁸).

Det samme parti af bygningen – det søndre vesttårn med tilstødende partier af hoved- og sideskib – findes på en anden og skarpere optagelse fra samme tid. Vi har desværre ingen fotograf-angivelse på aftrykkene, hvoraf det bedste findes på Lokalhistorisk Arkiv i Viborg (billede 22). I antikvarisk henseende er det en af de mest værdifulde optagelser, der er bevaret, idet man her ser de afklædte og gennembrudte mure, som en arkæolog gerne vil se dem, visende ændringer og tilmuringer. Sydportalen står mærkeligt intakt, mens triforiernes storbue bagtil er tilmuret. En rest af Vor Frue Kapel står i gennembrudt teglmur op mod sideskibets kvaderopbygning. Inde i langskibet er der helt opfyldt af stilladser.

Et enkelt fotografi af apsis med alterfundamentet

I 1876 var man omsider færdig til nyindvielsen af kirken, men først skulle korgulvet omkring det af arkitekt Storck nytegnede alter reguleres. Han foranstaltede derfor en arkæologisk fremgravning af det oprindelige trappearrangement op til det gamle højalters plads, hvor det nye naturligvis skulle placeres. Fra undersøgelserne foreligger fire opmålinger¹⁹) samt et enkelt fotografi (billede 27), der viser den nordlige del af kor- og apsisrummet med de genopførte granitmure rejsende sig over de ikke flisedækkede gulvflader. Over trappefremspringet til højre ses et i tegl opbygget alter med en større sten i midten, sikkert den plade, der har dækket helgenraven. Dette teglbyggede alter var – skønt middelalderligt – dog ikke det oprindelige, som undersøgelsen senere – i april – viste havde ligget længere mod øst. For første gang siden restaureringens start i 1863 finder vi igen fotografiet anvendt i antikvarisk øjemed. Hvem fotografen var, véd vi ikke, men at initiativtageren var arkitekt Storck er ret sikkert.

Den i det ydre færdige kirke fotograferes

Allerede inden indvielsen af den nye kirke den 10. september 1876 kunne den fotograferes udefra, både fra nord og syd. Stænderhuset, som på Dreslers billede 1868 fra nordvest havde dækket for kirken, var 1873 blevet nedrevet. Fra tiden efter dette år findes nogle optagelser, som viser den i det ydre næsten færdige Katedral, mens nedbrydningsmaterialerne fra Stænderhuset ligger på pladsen. Fotografen er igen Dresler. På Nationalmuseet findes en optagelse i visitkortformat fra nordøst (billede 24)²⁰), mens der på Lokalthistorisk Arkiv findes en glasplade (affotografering?) med en optagelse fra nord (billede 25). En beskrivelse af situationen, som de to fotografier viser, finder vi i Carl Plougs avis Fædrelandet fra 3. december 1873: »*Det gamle Stænderhus, der var opført i en paaatrængende Nærhed af Kirken er nedrevet ... Herved er paa Kirkens nordre Side fremkommet en stor aaben Plads, der endnu henligger som et Kaos af Kalkkuler, Murbrokker, Sten og Tømmer, med Skrænter og Huller, men som jævnet og beplantet vil kunne afgive et smukt Anlæg*«. Pladsen, som i dag er græsklædt, vil i de kommende år blive genstand for arkæologiske undersøgelser.

En samtidig optagelse findes af sydsiden med arbejdsskur og bygningssten pænt stillet op langs kirkemuren. Anlægget om kirken er endnu ikke påbegyndt (billede 23). Optagelsen – uden fotografnavn – findes på Lokalthistorisk Arkiv.

Håndværkerne

Håndværkerne er næsten ikke blevet nævnt i denne beretning. Det er ingen tilfældighed: De har været en anonym, men nødvendig skare, hvis håndlag først en sen eftertid rigtigt vil få øjnene op for. Profilsten og ornamentdetaljer har de efter konstruktør Tholles mange sirlige skabelontegninger tålmodigt hugget, så perfekt i fladen, som en middelalderlig stenhugger aldrig havde gjort. Et enkelt fotografi har vi dog alligevel af skaren. Bagpå er skrevet: »Fra Domkirkens Genopbygning. Billede af Håndværkerne ved Arbejdet. Skænket af disse til Domkirkens Værge, Købmand Thomesen, der lå syg og døde inden Kirkens Indvielse«²¹). Lidt menneskelighed er kommet ind i en ellers anonym side af det kæmpemæssige byggeprojekt (billede 30).

Og Dresler kom igen til byen og fotograferede kirken fra syd, oppe fra Søndre Sogns kirkes tårn, som Rye havde gjort det i foråret 1863 (billede 31). Op over de valmede gavle i forgrunden rejser Høyens, Nebelongs og Tholles kopi sig lys og ny.

NOTER

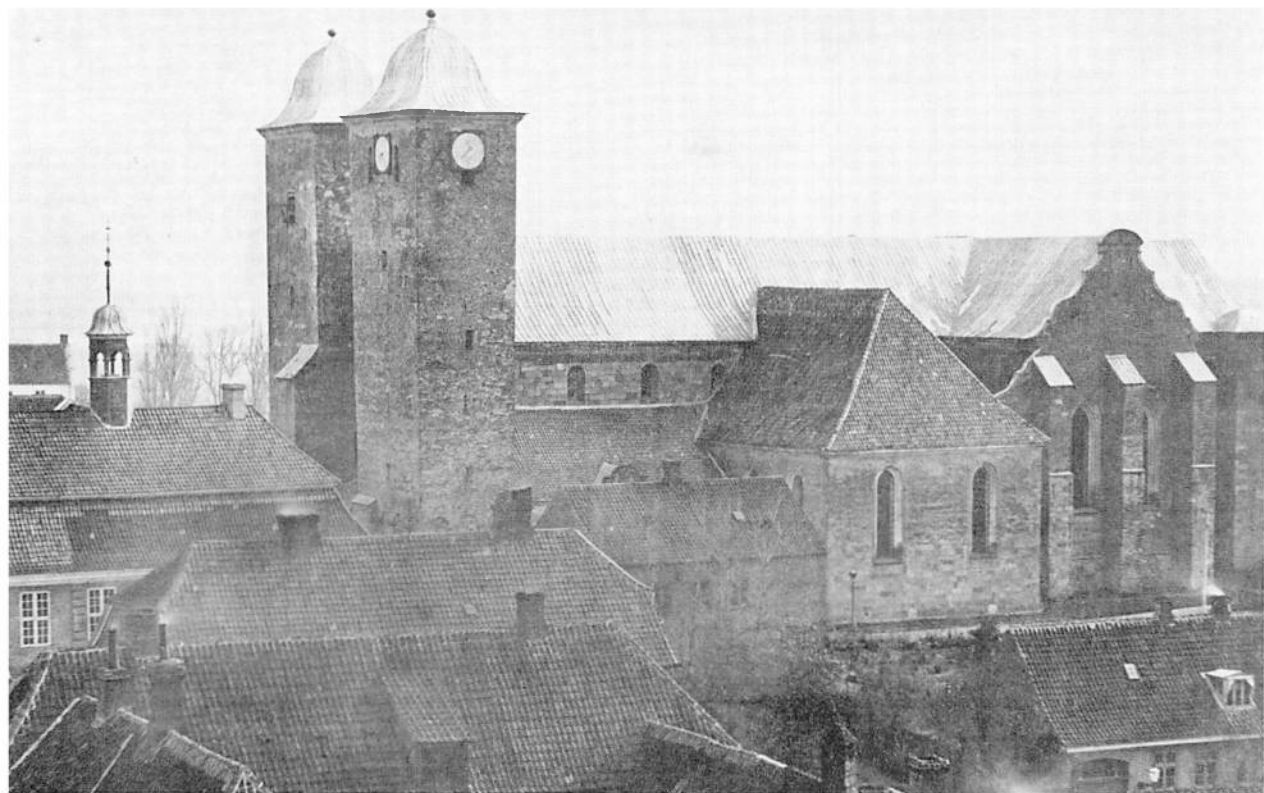
1. De grundlæggende arbejder på dansk om emnet er Ochsner 1949, 1969 og 1974.
2. Ochsner 1969 s. 402.
3. Svarbrevet og følgende arkivmateriale i Viborg Domkirke – inspektionsarkiv, Landsarkivet for Nørrejylland, C 610 nr. 43A. Bygningskonduktør N. J. Israelsen har venligst gjort mig opmærksom på dette materiale.
4. Ochsner 1969 s. 454 (Rye) og s. 138 (Fritz).
5. Se note 3.
6. Se note 3.
7. Brev af 27.11.1975 fra bibliotekar K. Kjølser, H. M. Dronningens Håndbibliotek.
8. Flere af optagelserne er offentliggjort før, ofte med forkerte eller uklare dateringer og oplysninger.
9. Vellev 1974 s. 56 ff.
10. Protokol i »Det særlige kirkesyns arkiv«, Nationalmuseet. Kopi beror hos Domkirkens Menighedsråd.
11. Se note 3.
12. De har stempel bagpå: »Fotografi af M. Elsass«. Sættet i Viborg er opklæbet på et større stykke karton, så stemplerne er dækket. På et enkelt af billederne er det fritskrabt.
13. Se note 10.
14. Ochsner 1969 s. 311.
15. Ochsner 1969 s. 106.
16. De tre optagelser findes på Det kgl. Bibliotek. Den viste optagelse er et forstørret udsnit af et andet, mens det tredje billede er taget længere sydfra.
17. Ochsner 1969 s. 555.
18. Ochsner 1969 s. 324. Et enkelt af billederne er offentliggjort i Hermansen 1952 s. 75 sammen med en redegørelse for Melchior's fotografiske arbejde i øvrigt.
19. En findes på Landsarkivet for Nørrejylland, de tre andre på Nationalmuseet.
20. Fotografiet er – stærkt retoucheret i forgrunden til højre – publiceret i Mackeprang 1909 s. 95.
21. Billedet, noget beskadiget i kanterne, findes på Lokalhistorisk Arkiv. Købmand Andreas Thomesen døde 18.10.1875.

LITTERATUR

- Hermansen, Victor: Nogle gamle stereoskop-billeder. Danske Museer, III. København 1952. S. 59–82.
- Høyen, Niels Lauritz: Viborg Domkirke. Danske Mindesmærker. 1863–68. På titelblad: 1870.
- Mackeprang, M.: Domkirkens Historie. Viborg Domkirke. København 1909, s. 92–109.
- Ochsner, Bjørn: Portrætfotograferne. Den lille portrætkunst i Danmark siden 1750. København 1949. S. 161–204.
- Samme: Fotografer i og fra Danmark indtil år 1900. Revideret og forøget udgave. København 1969.
- Samme: Fotografiet i Danmark 1840–1940. København 1974.
- Vellev, Jens: Væk alt sammen. Skalk nr. 6, 1969. S. 23–29
- Samme: Bygningsproblemer i Viborg Domkirke. Fra Viborg Amt 1969. Viborg 1970. S. 93–125.
- Samme: Kong Erik Glippings grav i Viborg Domkirke. MIV nr. 4. Viborg 1974. S. 56–69.

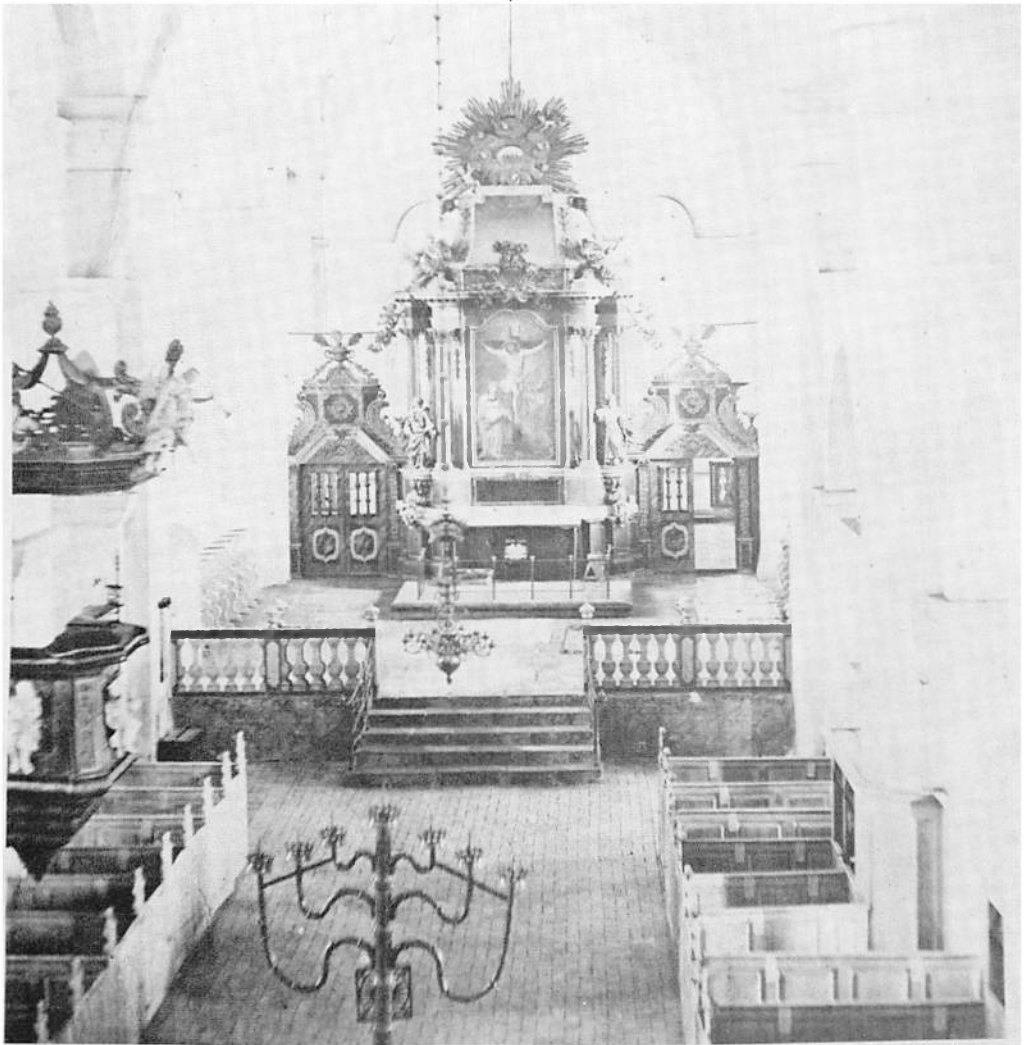
De følgende 31 fotografiske optagelser er alle reproduceret uden beskæringer af de originale aftryk, som har ligget til grund for klicheerne. På grund af bogens størrelse er de ikke gengivet i deres oprindelige format, hvorfor bredde og højde er angivet i billedteksterne. Da de originale aftryk alle er kontaktkopier, skulle de opgivne mål samtidig være mindste-mål for de anvendte negativplader, som alle synes at være gået tabt.

Billedteksterne findes bag i bogen.

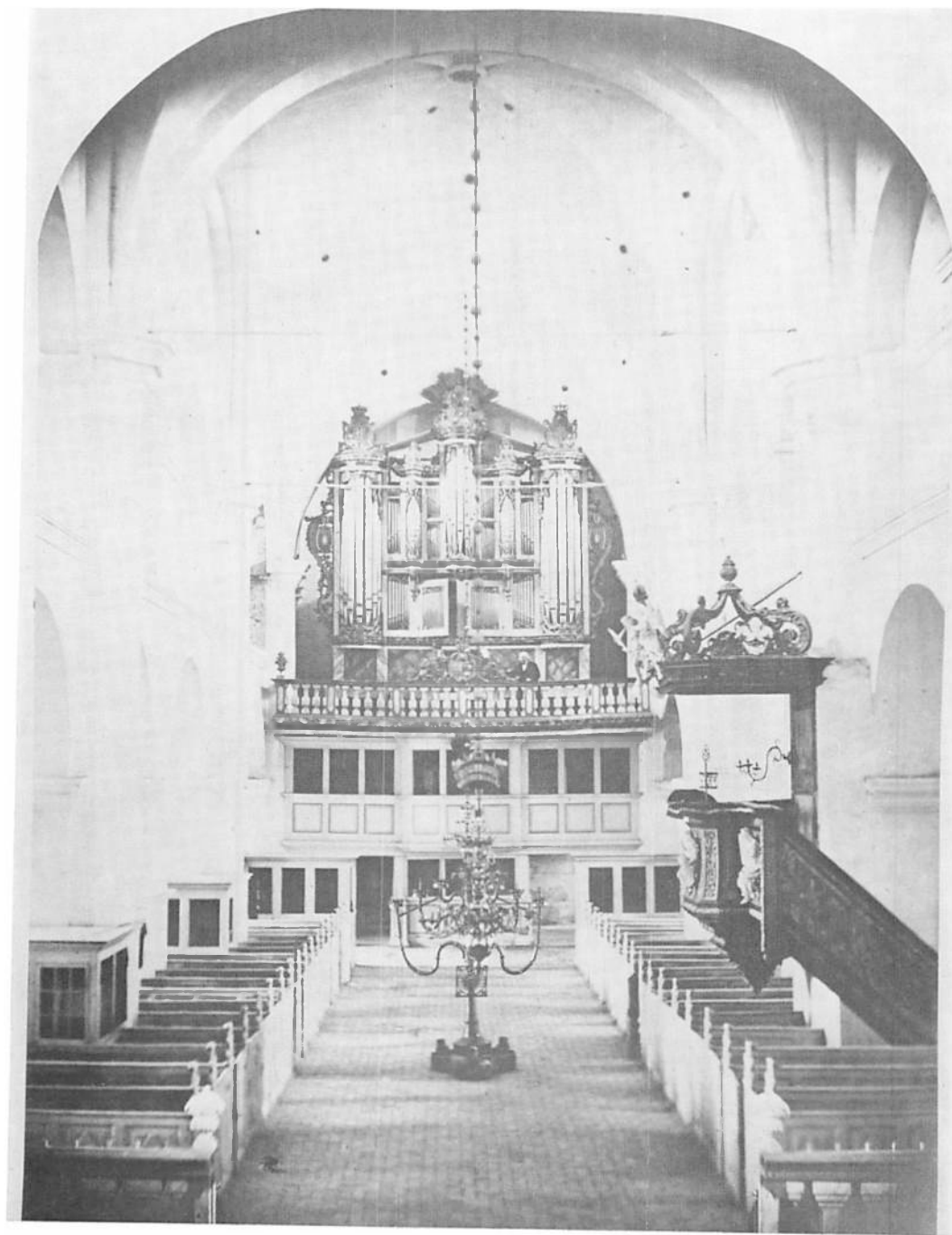

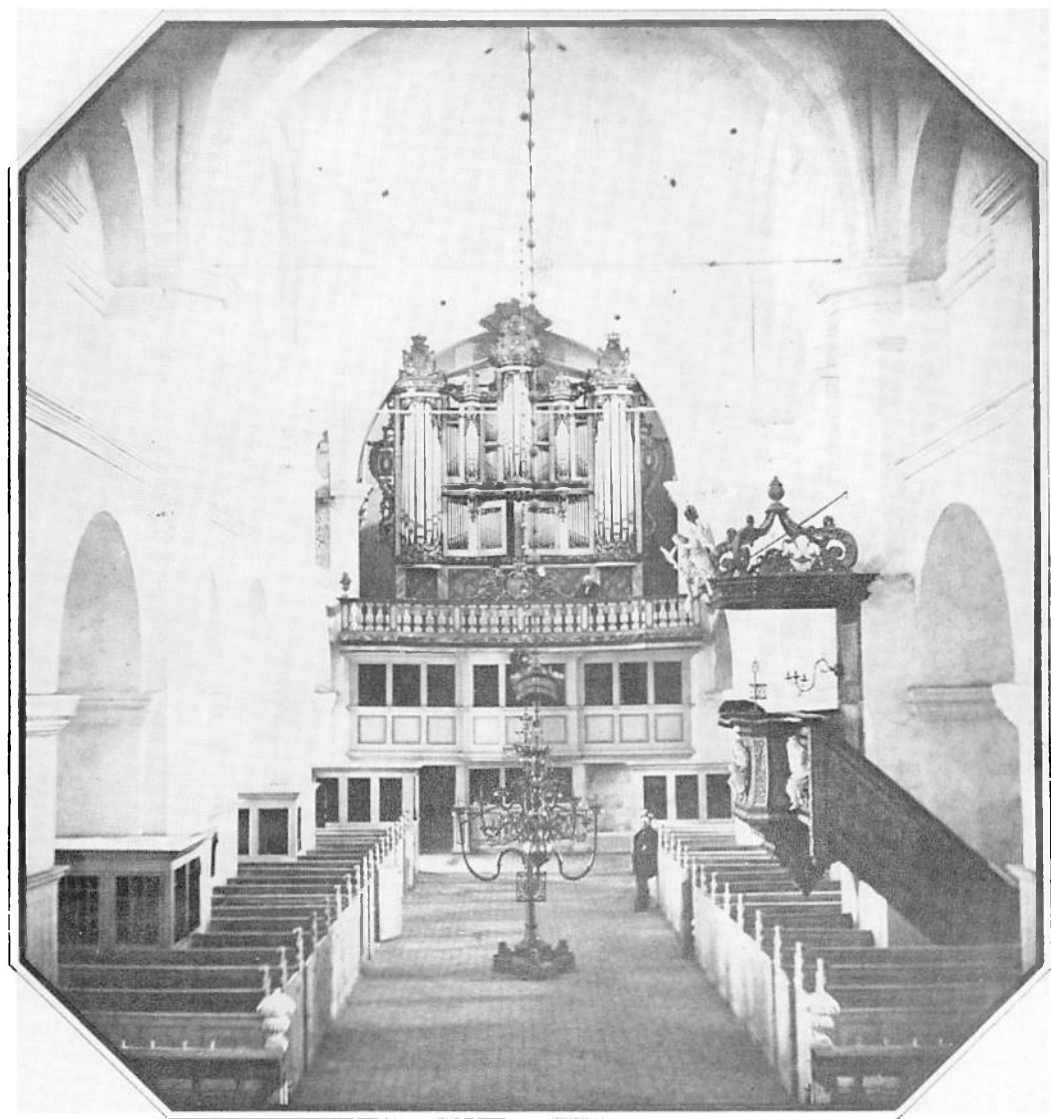
Billede 4

Billede 5

Billede 6

VIBORG DOMKIRKE
indtil 1863.

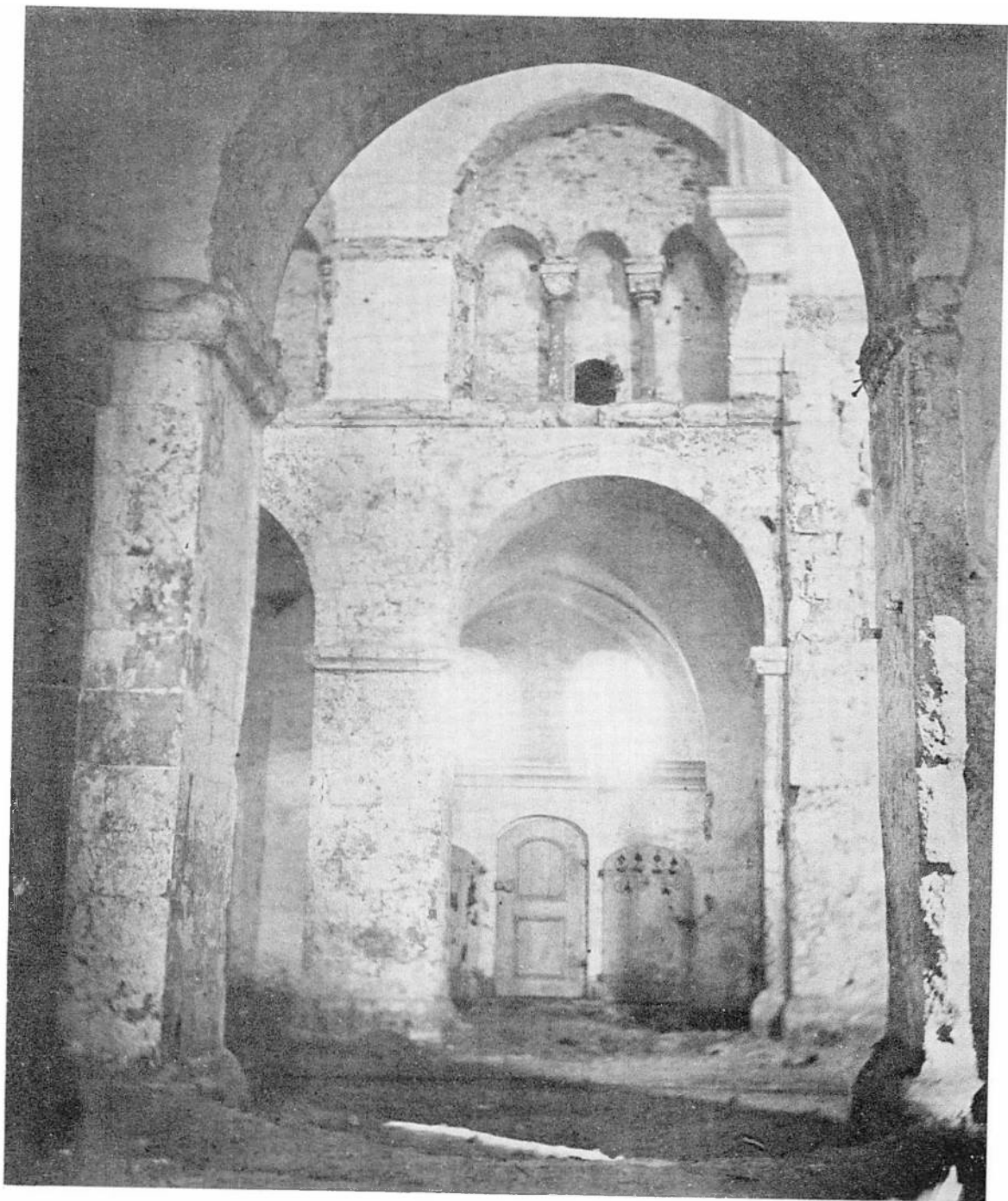
PROF. GEORGE W. B. B. B.

Billede 7

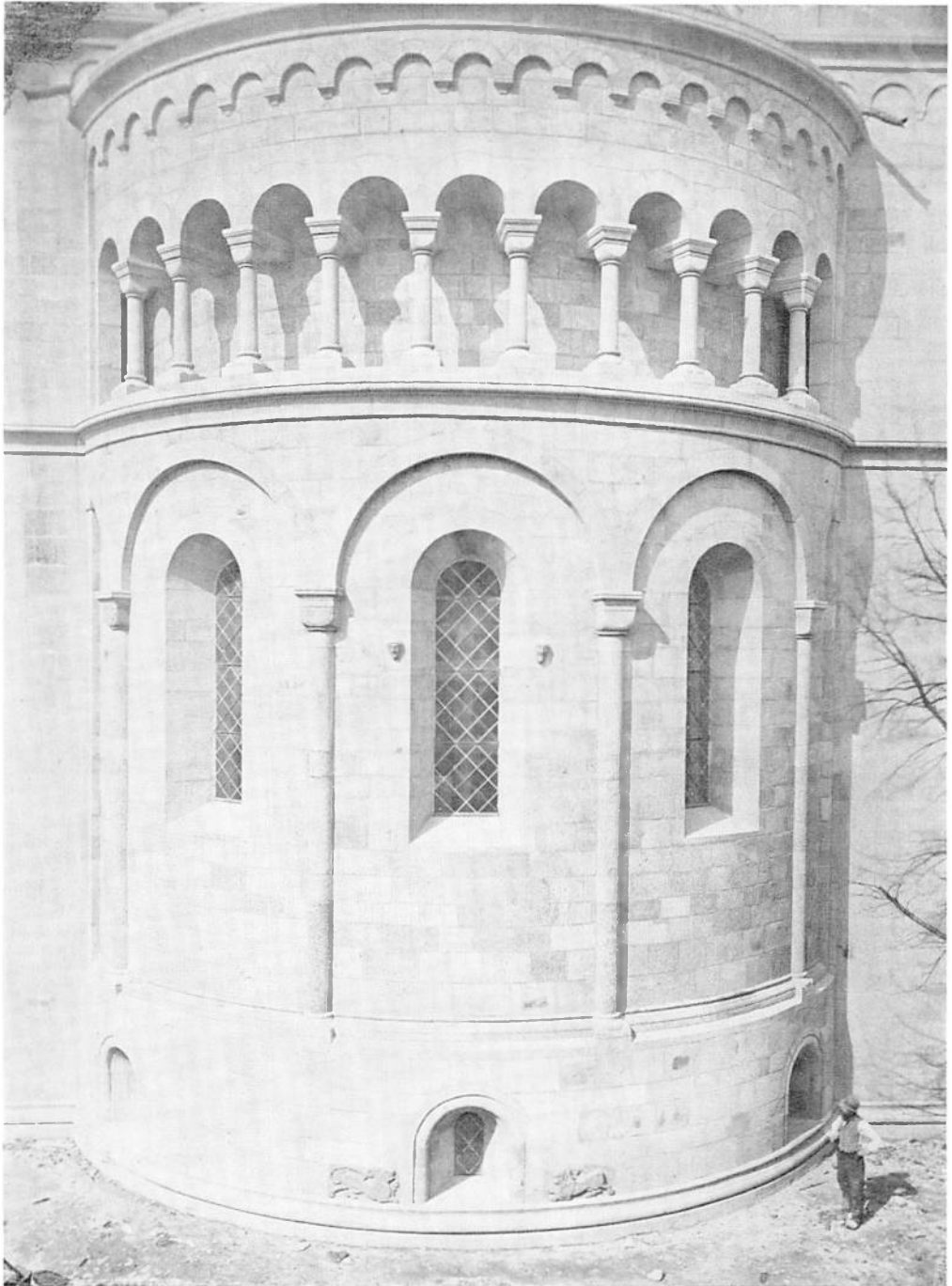

Billede 12

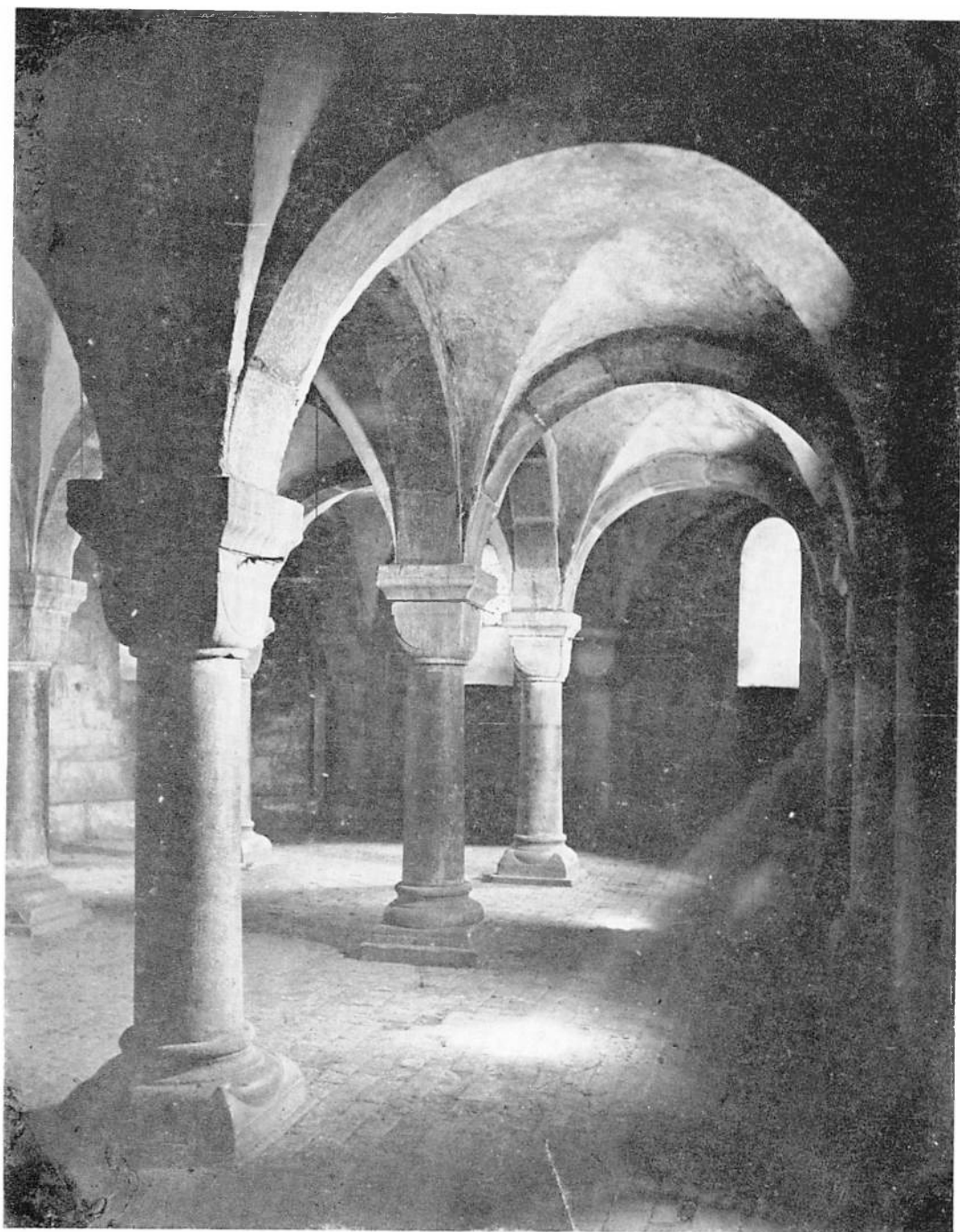

Billede 14

Billede 16

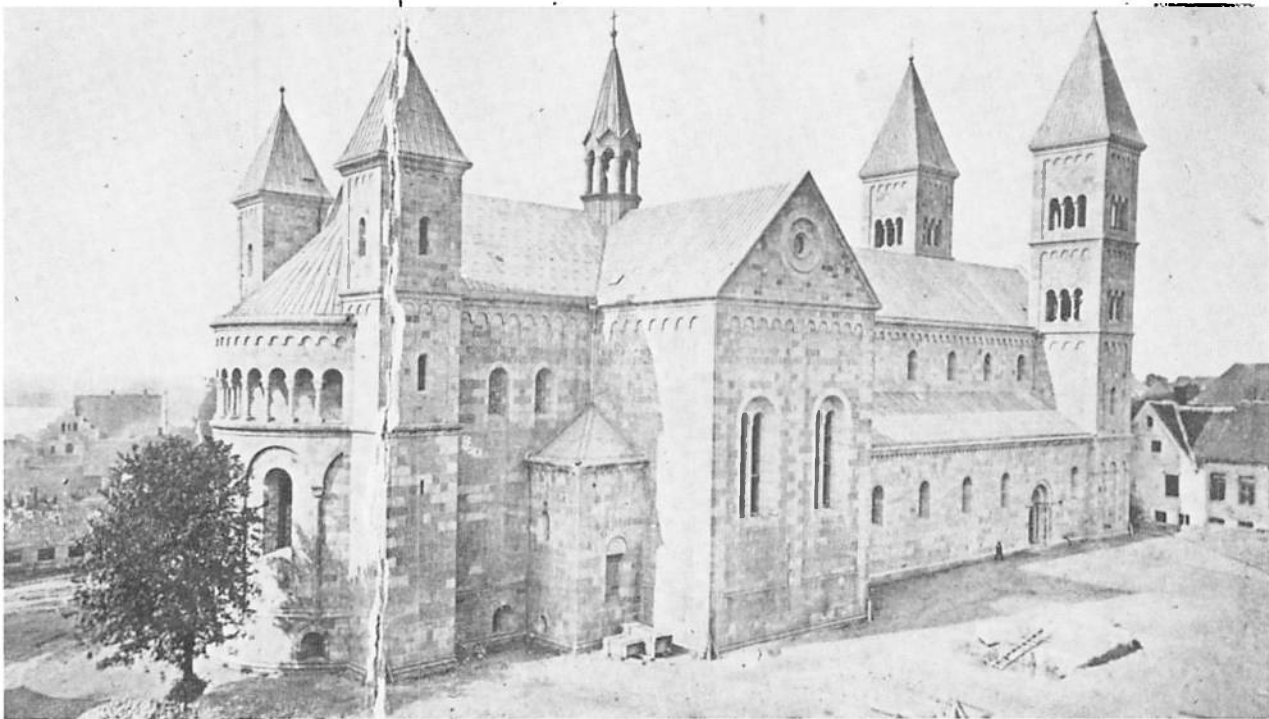

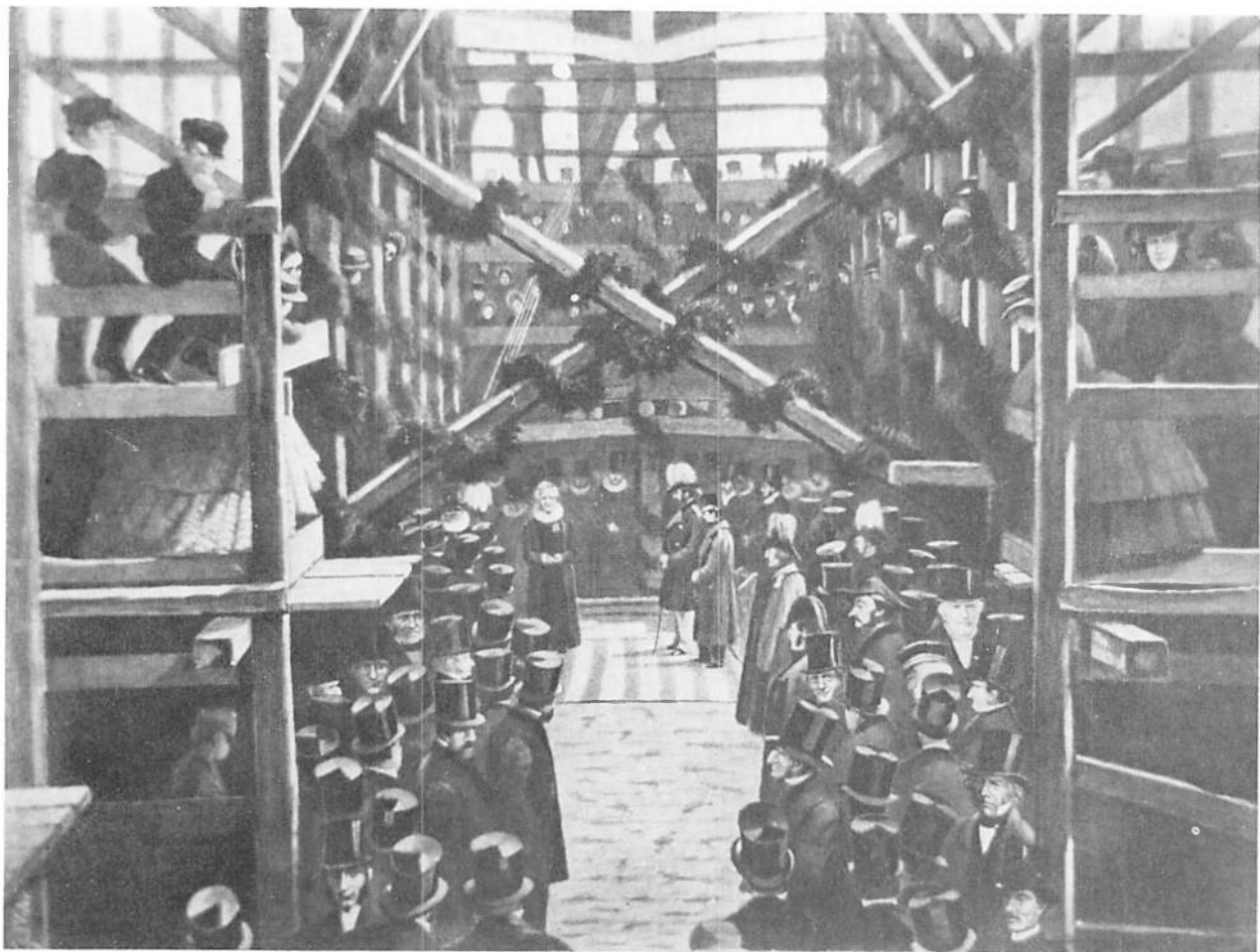

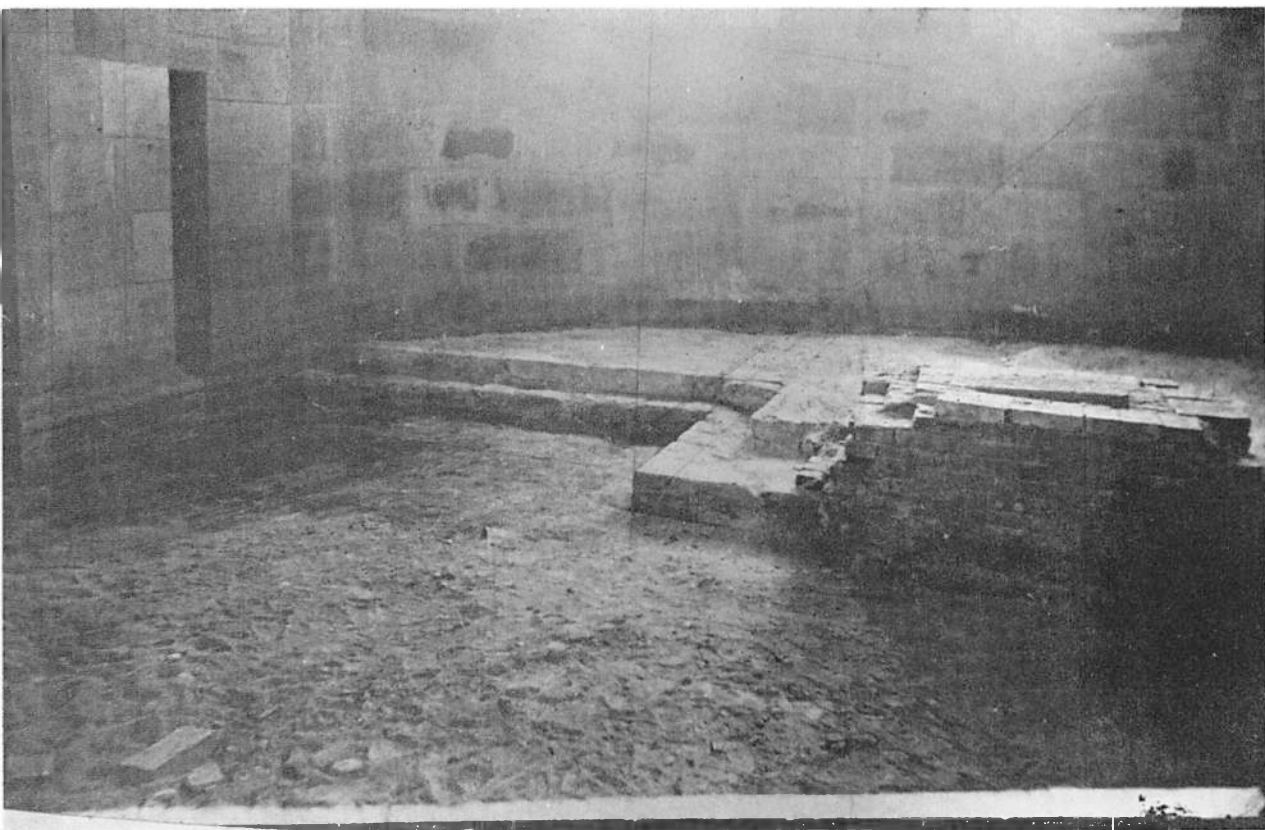

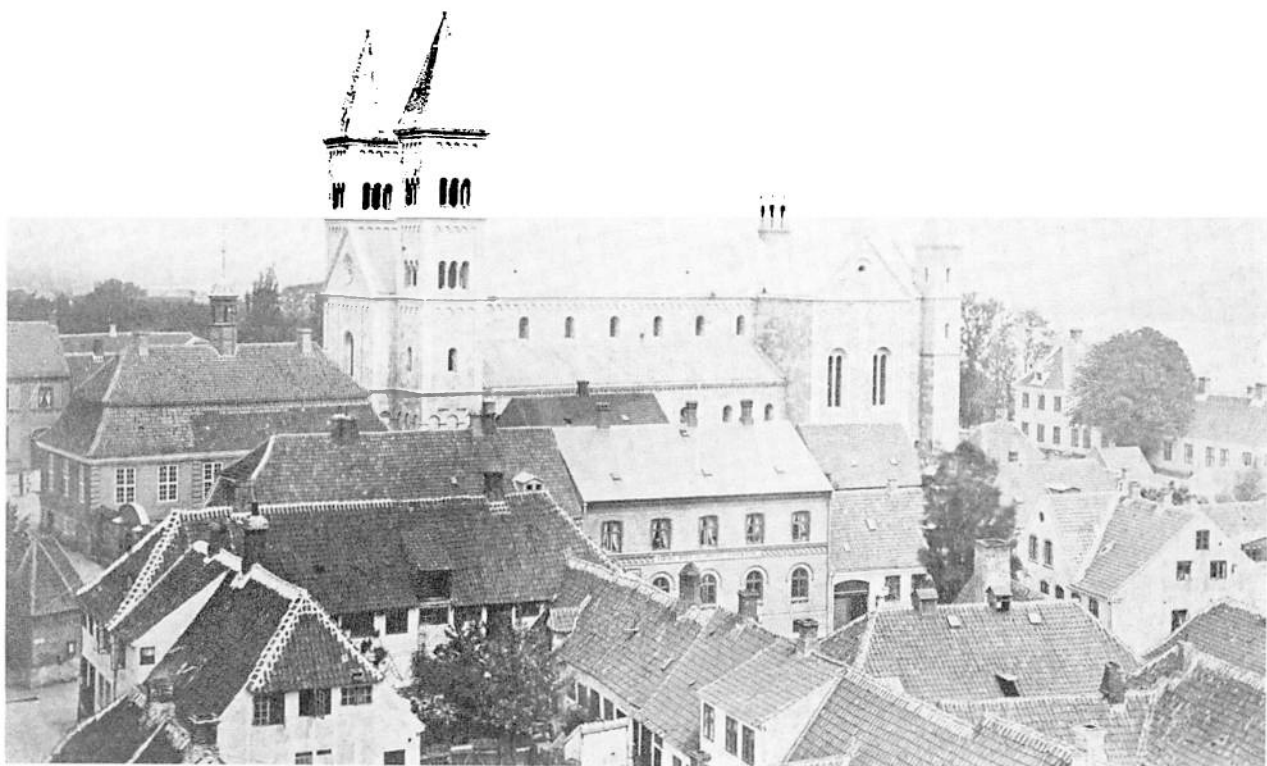

BILLEDTEKSTER

Billede 1. Domkirken set fra syd. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 30,3×22,2 cm.

Billede 2. Domkirken set fra vest. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 21,7×25,3 cm.

Billede 3. Domkirkens østparti set fra sydøst. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 14,5×23,5 cm.

Billede 4. Domkirkens nordre vesttårn set fra nord. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 15,4×30,5 cm.

Billede 5. Domkirkens indre set fra vest. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 17,9×24,4 cm.

Billede 6. Domkirkens indre set fra øst. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 21,5×24,7 cm.

Billede 7. Domkirkens indre set fra øst. Fotograf Rye maj/juni 1863. Efter aftryk opklæbet på karton med påtrykt tekst på Det Kgl. Bibliotek. Selve fotografiets mål 24,7×27,0 cm.

Billede 8. Domkirkens indre set fra vest. Fotograf Elsass aug./sept. 1863. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 13,2×16,1 cm.

Billede 9. Domkirkens indre set fra øst. Fotograf Elsass aug./sept. 1863. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 12,7×15,9 cm.

Billede 10. Domkirkens indre. Nordre højkirkemur set mod nordøst. Fotograf Elsass aug./sept. 1863. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 12,3×16,7 cm.

Billede 11. Domkirkens indre. Østligste fag af midtskibet set mod nord. Fotograf Elsass aug./sept. 1863. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 12,8×15,0 cm.

Billede 12. Domkirkens indre. Nordvestligste korsskæringspille med omgivende partier set mod nordvest. Fotograf Elsass aug./sept. 1863. Efter aftryk på Nationalmuseet. 12,4×16,2 cm.

Billede 13. Domkirkens indre. Nordre sideskib set mod vest. Fotograf Elsass aug./sept. 1863. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 11,0×16,4 cm.

Billede 14. Domkirkens nye østparti set fra sydøst. Fotograf Dresler 1868. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 17,4×20,9 cm.

Billede 15. Domkirkens nye apsis set fra øst. Fotograf Dresler 1868. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 16,0×21,8 cm.

Billede 16. Domkirkens nye østparti set fra nordvest. Fotograf Dresler 1868. Efter beskåret affotografering på Lokalhistorisk Arkiv.

Billede 17. Domkirkens krypt set mod øst. Fotograf Dresler 1868. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 16,5×21,1 cm.

Billede 18. Domkirkens nye apsis set fra sydøst. Fotograf Melchior 1868. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 7,6×7,6 cm.

Billede 19. Domkirkens delvis nedrevne vestende set fra sydøst. Fotograf Melchior 1868. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 7,4×7,4 cm.

Billede 20. Domkirkens delvis nedrevne vestende set fra sydøst. Fotograf Melchior 1868. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 7,4×7,4 cm.

Billede 21. Domkirkens delvis nedrevne vestende set fra sydøst. Fotograf Melchior 1868. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 7,4×7,4 cm.

Billede 22. Domkirkens delvis nedrevne vestende set fra sydøst. Ukendt fotograf 1868. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 17,4×13,0 cm.

Billede 23. Domkirken nyopført set fra sydøst. Til højre det 1872–74 opførte Domhus. Fotograf Dresler (?) ca. 1874. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 23,2×15,8 cm.

Billede 24. Domkirken nyopført set fra nordøst. Fotograf Dresler ca. 1874. Efter aftryk på Nationalmuseet. 8,5×5,6 cm.

Billede 25. Domkirken nyopført set fra nord. Fotograf Dresler (?) ca. 1874. Efter aftryk af glasplade på Lokalhistorisk Arkiv.

Billede 26. Grundstensnedlæggelsen til Domkirkens nye alter. Fotograf Luplau 2.12.1864. Efter aftryk på Viborg Stiftsmuseum. 18,1×13,5 cm.

Billede 27. Domkirkens middelalderlige alterparti under udgravning set fra sydvest. Ukendt fotograf 1876. Efter aftryk på Nationalmuseet.

Billede 28. Viborg set fra øst over søerne. Fotograf Fritz 1869. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 30,5×16,4 cm.

Billede 29. Viborg set fra øst over søerne. Fotograf Wismer 1876. Efter aftryk på Det Kgl. Bibliotek. 21,1×15,6 cm.

Billede 30. Håndværkerne ved Domkirkens genopførelse. Ukendt fotograf ca. 1875. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 16,3×12,2 cm.

Billede 31. Domkirken set fra syd. Fotograf Dresler ca. 1876. Efter aftryk på Lokalhistorisk Arkiv. 14,5×10,1 cm.